

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Hamit Altintas

Undantagsavtal och handläggningsfel

En kritisk analys av undantagsavtalets tillämpning i svensk rätt

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Alexander Hardenberger

Termin: VT 24

INNEHÅLL

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material	10
1.5 Forskningsläge	12
1.6 Disposition	12
2 Skiljeförfarande och klandergrunder	13
2.1 Bakgrund	13
2.2 Klandergrunder	14
2.2.1 Avsaknaden av ett giltigt skiljeavtal	14
2.2.2 Meddelande av dom efter överenskommen tidsfrist	15
2.2.3 Uppdragsöverskridande	15
2.2.4 Skiljeförfarandet borde inte ha ägt rum i Sverige	16
2.2.5 Skiljeman har inte utsetts i behörig ordning	16
2.2.6 Bristande behörighet hos skiljeman	16
2.2.7 Handläggningsfel	17
3 Undantagsavtal i skiljeförfarande	21
3.1 Bakgrund och gällande rätt	21
3.2 Klandergrunder	22
3.3 Undantagsavtal	23
3.3.1 Bakgrund	23
3.3.2 Hemvist eller driftställe i Sverige	25
3.3.3 Kommersiellt förhållande	26
3.3.4 Formkrav	27
3.4 Prövning vid verkställighetsstadiet hos Svea hovrätt	28
4 Undantagsavtal och handläggningsfel	32
4.1 Bakgrund	32
4.2 Konsekvenser av handläggningsfel i ljuset av undantagsavtal	34

4.2.1	Bakgrund	34
4.3	Ogiltighet och jämkning av undantagsavtal	34
4.3.1	Inledning	34
4.3.2	Innan skiljedomen	35
4.3.3	Efter skiljedomen	37
5	Undantagsavtalets tillämpningsräckvidd	40
5.1	Bakgrund	40
5.2	Att utöka tillämpning av undantagsavtal	42
5.3	Att begränsa eller avskaffa undantagsavtal	43
6	Slutsatser och diskussion	46
	Källförteckning	49

Summary

An exclusion agreement is an agreement between the parties allowing them to waive certain or all grounds for challenging an arbitral award under Section 34 of the Swedish Arbitration Act (LSF). The thesis investigates such agreements in arbitration and their impact on the legitimacy and efficiency of dispute resolution. Arbitration has gained popularity, particularly for commercial disputes, due to its efficiency and flexibility.

Using a legal dogmatic method, the thesis examines current legislation, case law, legislative history and legal doctrine to clarify how exclusion agreements affect arbitration. It analyzes the balance between party autonomy and legal certainty and discusses how exclusion agreements can enhance the efficiency of arbitration by limiting the grounds for challenge, while also increasing the risk of injustice and imbalance.

The exclusion agreement is seen as a tool to increase flexibility in arbitration, but there is an inherent tension between efficiency and justice. By reviewing case law and doctrine, the thesis discusses under what conditions exclusion agreements can be invalidated or modified, especially in cases of procedural errors. The conclusions show that while exclusion agreements can contribute to more efficient dispute resolution, they must be used cautiously to avoid compromising legal certainty. The thesis also offers recommendations for the future development and application of exclusion agreements to ensure a fair balance between efficiency and legal certainty.

Sammanfattning

Ett undantagsavtal är ett avtal mellan parterna som tillåter dem att på förhand avtala bort vissa eller alla grunder för att klandra en skiljedom enligt 34 § lagen om skiljeförfarande (LSF). Uppsatsen undersöker sådana avtal i skiljeförfarande och dess påverkan på legitimitet och effektivitet i tvistelösningen. Skiljeförfarande är en metod som har vuxit i popularitet, särskilt för kommersiella tvister, på grund av dess effektivitet och flexibilitet.

Genom en rättsdogmatisk metod granskar uppsatsen gällande lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin för att klargöra hur undantagsavtal påverkar skiljeförfaranden. Den analyserar balansen mellan parternas autonomi och rättssäkerhet, och diskuterar hur undantagsavtal kan förstärka skiljeförfarandets effektivitet genom att begränsa möjligheterna till klander, samtidigt som risken för rättsförluster och obalans ökar.

Undantagsavtalet ses som ett verktyg för att öka flexibiliteten i skiljeförfarandet, men det finns en inneboende spänning mellan effektivitet och rättvisa. Genom att granska rättsfall och doktrin diskuteras under vilka förhållanden undantagsavtal kan ogiltigförklaras eller jämkas, särskilt i fall av handläggningsfel. Slutsatserna visar att även om undantagsavtal kan bidra till en mer effektiv tvistlösning, måste de användas med försiktighet för att inte äventyra rättssäkerheten. Uppsatsen erbjuder även rekommendationer för framtida utveckling och tillämpning av undantagsavtal för att säkerställa en rättvis balans mellan effektivitet och rättssäkerhet.

Förord

Innan jag läste denna fantastiska utbildning visste jag redan att juridik inte var något för alla. Jag hade definitivt inte de ambitioner och den gedigna drivkraften som många hade i början. Inte heller hade jag en magisk älska för juridiken.

Det var givetvis skräckande i början när man försökte memorera olika typer av argumentationsanalys. Man förväntade sig att det skulle bli bättre med tiden. Märkligt nog så blev det inte. Det blev värre med varje ämne och varje ny termin. Varför stannar man kvar då?

Som dagen jagar efter natten visste jag att jag någon gång skulle bryta detta mönster och hitta min egen juridiska melodi. Så sent som näst sista terminen i grundutbildningen kom processrätten. Då blev det värt på den långa väntan, de långa nätterna inför tentamina och utan tvekan de hjärtslagande seminarierna.

Nu när jag är färdig med juristprogrammet vill jag förstås tacka några stjärnor. Jag vill först och främst tacka till min handledare Alexander Hardenberger för hans underbara stöd och vägledning under denna utmanande period. Jag vill även tacka till alla föreläsare som jag inte kommer att glömma bort.

Jag vill även tacka till nära vänner – ni vet vilka ni är – som varit där för mig. Tack till mina föräldrar och min bror som oavsett stöttade mig i varje situation.

Det största tacket vill jag rikta till min andra halva. Tack för att du finns, tack för att du varit där för mig under svåra tider och tack för att du väljer dela ditt liv med mig!

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
HD	Högsta domstolen
ICC	International Chamber of Commerce
JT	Juridisk Tidskrift
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
New York-konventionen	Konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, New York 1958, SÖ 1972:1
NJA	Nytt juridiskt arkiv, Avd. 1
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige, liksom i världen, har skiljeförfarandet utvecklats till en framträdande metod för att lösa kommersiella tvister där parterna alltmer väljer bort statliga domstolar som tvistelösningsforum för effektivitet och flexibilitet med anledning av dess ”eninstansnatur”.¹ Denna process, som traditionellt sett möjliggör ett snabbare och mer anpassningsbart alternativ till förfaranden hos statliga domstolar, kräver att det föreligger ett giltigt skiljeavtal parterna emellan för att skiljenämnden ska kunna ta upp den uppkomna tvisten. Ett sådant avtal kan ibland vara komplicerat och innehålla moment där giltigheten ifrågasätts eller medföra ytterligare begränsningar i själva förfarandet.

Även om skiljeförfarandet är utformat för att ge parterna en snabb och effektiv lösning på de uppkomna tvisterna kan verkligheten skilja sig från parternas ursprungliga förväntningar. Det kan exempelvis finnas tillfällen när misstag eller brister i förfarandet leder till att en part känner att vissa rättigheter inte har respekterats, vilket kan ge upphov till behov ytterligare granskning av skiljedomen. För att säkerställa riktigheten av den meddelade skiljedomen kan en sådan granskning utföras av statliga domstolar. I Sverige, såsom i övriga delar av världen, finns därför ogiltighets- och klandergrunder för att säkerställa balansen mellan behovet av slutgiltighet och kravet på rättssäkerhet. Lag (1999:116) om skiljeförfarande understryker att skiljedomar inte kan överklagas på materiella grunder men tillåter klander vid allvarliga formella fel.² Det finns således en balans mellan statens ansvar för rättvisa förfaranden och behovet av snabba och slutliga skiljedomar, vilket återspeglas i LSF:s ogiltighets- och klandergrunder i 33 § och 34 § LSF.

Ovan beskrivna förfaranden blir mer nyanserade när parterna kommer överens om ytterligare processavtal för att styra förfarandet i större och mer

---

¹ Prop. 2017/18:257, s. 21.

² Prop. 2017/18:257, s. 18.

specifika utsträckning. Undantagsavtal faller inom ramen för sådana överenskommelser. Enligt 51 § LSF kan utländska parter på förhand ingå s.k. undantagsavtal och med bindande verkan avtala bort vissa eller samtliga klandergrunder i 34 § LSF. Sådana avtal förstärker visserligen skiljeförfarandets karaktär som en snabb och effektiv lösning på uppkomna tvister men detta innebär samtidigt en avsägelse från en potentiell säkerhetsventil som kan vara viktig i särskilt komplexa eller betydelsefulla skiljeförfaranden. Denna uppsats undersöker således undantagsavtalets effekt på skiljeförfarande och en eventuell skiljedom.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är huvudsakligen undersöka undantagsavtalet och dess effekt utifrån olika aspekter - s.k. *de lege lata*. Utöver detta syftar uppsatsen till att identifiera problem rörande undantagsavtalets legitimitet, tillämpningsräckvidd och partsautonomins påverkan och även förslag till olika lösningar - s.k. *de lege ferenda*. I avsnitt 2 analyseras även de tankegångar som lett till införandet av undantagsavtalet i svensk rätt.

För att uppfylla syftet använder sig uppsatsen av tre sammanhängande forskningsfrågor. Dessa frågeställningar lyder enligt följande:

1. Hur ser sambandet ut mellan undantagsavtal och handläggningsfel?
2. Hur kan ett undantagsavtal ogiltigförklaras eller jämkas?
3. Bör tillämpningen av undantagsavtalet utökas eller begränsas?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen tar sikte på att undersöka skiljeförfarande som tvistlösningsmetod och undantagsavtal som processavtal samt vilken betydelse undantagsavtal som processavtal har inom ramen för ett skiljeförfarande.. Både tvistemål inom allmänna domstolar och övriga tvistelösningsformer, utöver skiljeförfarande, faller utanför ramen för denna uppsats. Utöver dessa ligger uppsatsens fokus huvudsakligen på kommersiella tvister med anledning av undantagsavtalets natur.

I denna uppsats avgränsas fokus till att täcka skiljedomsrättsliga frågor, särskilt handläggningsfel, partsautonomi och rättssäkerhet. Anledningen till denna avgränsning är att det finns flera olika fel som en skiljenämnd kan begå under skiljeförfarande, och enligt 34 § LSF finns det sju olika klandergrunder. Fokus på handläggningsfel, trots att undantagsavtal kan omfatta alla klandergrunder enligt 34 § LSF, motiveras av deras potentiellt allvarliga påverkan på förfarandets rättvisa och integritet. Handläggningsfel kan direkt påverka utgången av ett skiljeförfarande och har därför stor betydelse för parternas möjlighet att få en rättvis prövning. Begränsningen av möjligheten att klandra en skiljedom på grund av handläggningsfel genom undantagsavtal kan leda till att dessa fel inte rättas till, vilket kan undergräva rättssäkerheten. Därför är det särskilt viktigt att undersöka hur undantagsavtal påverkar möjligheten att hantera handläggningsfel.

1.4 Metod och material

Inom den juridiska forskningen brukar det talas om rättsdogmatisk metod som i och för sig inte har en exakt definition. Kortfattat innebär detta att analysen baseras på lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och doktrin.³ Genom dessa källor siktar uppsatsen på att klarlägga och analysera gällande rätt. Vid sidan av att analysera gällande rätt kan den rättsdogmatiska metoden även utforska och

---

³ Kleinman, (2018), s. 21.

diskutera framtida lösningar till eventuella problem i gällande rätt, dvs. diskutera hur lagstiftningen bör utvecklas i framtiden. I samtliga delar innefattande *de lege lata* och *de lege ferenda* samt analyserande delar förbereder läsaren inför en slutlig diskussion i ämnet och frågeställningar. Genom dessa källor siktar uppsatsen på att klarlägga och analysera befintlig eller aktuell lagstiftningar - s.k. "*de lege lata*".⁴ Vid sidan av att analysera gällande rätt (*de lege lata*) kan den rättsdogmatiska metoden även utforska och diskutera framtida lagförändringar eller "*de lege ferenda*" – att diskutera kring hur lagstiftningen bör utvecklas i framtiden. På grund av en brist på omfattande källor och juridiskt material om undantagsavtalets påverkan på handläggningsfel kommer diskussion hur lagstiftningen bör utvecklas i framtiden att fokusera på *de lege ferenda*. Det är dock särskilt viktigt för läsaren att hålla *de lege lata* och *de lege ferenda* separata och tydligt åtskilda.⁵

En av de särskilda utmaningarna med det valda ämnet för denna uppsats är bristen på relevant rättspraxis och doktrin som rör undantagsavtal. Vid granskning av det begränsade antalet litteratur och rättspraxis finns en risk att fästa för stor vikt vid dessa genom att tolka det som ett direkt uttryck för *de lege lata*. Analysen genomförs med denna metodologiska fallgrop i åtanke och de citerade källorna ges inte som en funktion av omedelbar vägledning, utan snarare som inspiration. Sålunda ger de vägledning men är inte avgörande för analysens utfall. Dessutom kommer materiel från internationella källor användas på grund av skiljeförfarandets internationella karaktär.⁶ På grund av ämnets gränsöverskridande natur kommer både svenska och internationella källor att tillämpas. Detta är nödvändigt eftersom parterna i skiljeförfaranden ofta kommer från olika länder, och förfarandet styrs av internationellt erkända regelverk såsom UNCITRAL-modellagen och regler från institutioner till exempel som International Chamber of Commerce (ICC) och Stockholm Chamber of Commerce (SCC).

---

⁴ Jareborg, Rättsdogmatik som vetenskap, SvJT, 2004–05. s. 8.

⁵ Kleinman, (2018), s. 36.

⁶ Prop. 1998/99:35, s. 36.

1.5 Forskningsläge

Frågan om undantagsavtal och dess effekt diskuteras sällan av svenska processrättare. Doktrinen antingen förbiser frågan i stort sett eller hänvisar endast översiktligt till de uttryckliga momenten i 51 § LSF. Undantagsavtal behandlas oftast endast översiktligt i detta sammanhang, och det är också mycket ovanligt med sådana avtal. Detta resulterar i ett outvecklat forskningsläge och en brist på djupgående svensk forskning på området. Hänvisningar till de stora verken på området visar att det saknas mer omfattande rättsliga källor i form av doktrin.

1.6 Disposition

I kapitel 1 inleds uppsatsen med introduktion inbegripande bakgrund till ämnet och de formella aspekterna av uppsatsen. Dessa efterföljs av ett kapitel som behandlar gällande rätt beträffande undantagsavtalet. I de följande kapitlen undersöks sedan uppsatsens frågeställningar genomgående. Det avslutande kapitlet innefattar en diskussion där resultaten från de tidigare avsnitten analyseras och utvärderas ur ett kritiskt och framtidsorienterat perspektiv.

2 Skiljeförfarande och klandergrunder

2.1 Bakgrund

Skiljeförfarandet grundar sig på principen om avtalsfrihet och rättssäkerhet.⁷ LSF tillämpas på skiljeförfaranden som genomförs i Sverige oavsett om parterna är svenska eller internationella.⁸ Lagen är också tillämplig på internationella skiljeförfarande förutsatt att de äger rum i Sverige. Lagen utformats med hänsyn till den globala trenden mot harmonisering av regler för skiljeförfarande med särskild hänvisning till UNCITRAL Modellagen i syfte att etablera enhetliga regler för internationella skiljeförfaranden.⁹

En grundläggande princip inom skiljeförfarande är partsautonomin vilket innebär att parterna själva får bestämma hur skiljeförfarandet ska genomföras.¹⁰ LSF är utformat för att möjliggöra ett snabbt och flexibelt förfarande och är därför koncist och anpassningsbart.¹¹ Även om de flesta reglerna i LSF är dispositiva och kan anpassas efter parternas behov, finns det vissa tvingande regler för att garantera rättssäkerhet.¹² Dessa regler spelar en viktig roll för att säkerställa opartiskhet, rättvisa och effektivitet i skiljeförfarandet.¹³ Samtidigt balanserar lagstiftningen behovet av partsautonomi med samhällsintressen och skydd för svagare parter.¹⁴

Enligt 34 § 1 st. 1–7 p. i LSF specificeras sju grunder som kan leda till att en skiljedom upphävs. Dessa grunder utgör en exklusiv och uttömmande uppräkningslista vilket innebär att det inte finns andra tillvägagångssätt för en missnöjd part att få en skiljedom upphävd. Detta innebär att det saknas motsvarigheter till RB:s regler om resning och domvilla inom skiljeförfarandet. För att

---

⁷ Lindskog, (2020), s. 67.

⁸ SOU 2015:37 s. 63.

⁹ SOU 2015:37 s. 85 f.

¹⁰ Prop. 1998/99:35 s. 42.

¹¹ Madsen, (2020), s. 35.

¹² Prop. 1998/99:35 s. 42; prop. 2017/18:257 s. 18.

¹³ Prop. 1998/99:35 s. 33.

¹⁴ Heuman, (1999), s. 265, 156; prop. 1998/99:35 s. 41, 48.

täcka att alla typer av fel som bör vara klandergrundande inkluderas, finns p. 7 som en generalklausul som täcker andra handläggningsfel utöver de som är specifikt upptagits i punkterna 1–6.

2.2 Klandergrunder

2.2.1 Avsaknaden av ett giltigt skiljeavtal

En skiljedom kan hävas om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna enligt den första klandergrunden. Den första punkten gäller när inget skiljeavtal finns mellan parterna, när skiljemännen prövar en fråga utanför ett giltigt skiljeavtal, eller när ett ursprungligen giltigt skiljeavtal upphört att gälla eller blivit ogiltigt.¹⁵ Eftersom skiljemännens behörighet ytterst grundar sig på parternas skiljeavtal, måste avsaknaden av ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal medföra att skiljedomen kan hävas genom talan av en part.¹⁶ Även om avsaknaden av ett giltigt skiljeavtal är en grundläggande och uppenbar brist i skiljenämndens behörighet påverkar felet inte det allmänna eller tredje man varför det utgör en klandergrund och inte en ogiltighetsgrund i svensk rätt.¹⁷

Det är dock viktigt att notera att möjligheterna att nå framgång med denna klandergrund begränsas av separabilitetsdoktrinen.¹⁸ Detta innebär att ett skiljeavtal betraktas som fristående från huvudavtalet, även om det är en del av detta. Detta innebär också att skiljeavtalet kan förbli giltigt och skiljemännen behöriga att pröva tvisten även om huvudavtalet är ogiltigt. Enligt 3 § LSF är separabilitetsdoktrinen lagfäst vilket innebär att när giltigheten av ett skiljeavtal som är en del av ett annat avtal ska bedömas, ska skiljeavtalet anses som ett separat avtal. Detta säkerställer att skiljeavtalet och huvudavtalet betraktas som två självständiga avtal vars giltighet inte nödvändigtvis beror på

---

¹⁵ Heuman, (1999), s. 604 f.

¹⁶ Prop. 1998/99:35 s. 143.

¹⁷ Heuman, (1999), s. 604 f.

¹⁸ Ibid.

varandra.¹⁹ För att klandergrunden ska vara tillämplig måste det vara skiljeavtalet som är ogiltigt.²⁰

2.2.2 Meddelande av dom efter överenskommen tidsfrist

Av den andra klandergrunden kan en klandertalan väckas om skiljemännen har meddelat dom efter den tidsfrist som parterna har avtalat. LSF anger ingen specifik tidsfrist inom vilken skiljenämnden måste meddela dom. Om parterna däremot har avtalat om en sådan tidsfrist i skiljeavtalet eller genom en annan överenskommelse blir denna tidsfrist bindande för skiljenämnden och skiljenämnden ska följa tidsfristerna strikt. Tidsfristen kan även framgå av kompletterande eller modifierande reglering, såsom skiljedomsreglementen. Men enligt SCC skiljedomsregler skiljenämnden har sex månader på sig att meddela slutlig skiljedom om parterna har valt att SCC skiljedoms ska gälla vid tvist. Om skiljenämnden överskrider denna tidsfrist utgör det en klandergrundande omständighet.

2.2.3 Uppdragsöverskridande

Den tredje klandergrunden anger att en skiljedom kan upphävas om skiljemännen har överskridit sitt uppdrag på ett sätt som sannolikt har inverkat på utgången. För att denna klandergrund ska vara tillämplig måste skiljenämnden ha överträtt ramarna för sitt uppdrag, vilket generellt sett bestäms av skiljeavtalet i 1 p. i bestämmelsen (den yttre ramen) och parternas processrättshandlingar (den inre ramen). Enligt Lindskog ska skiljenämnden följa dispositionsprincipen.²¹

Det kan uppstå svårigheter att dra en tydlig gräns mellan vad som anses vara ett uppdragsöverskridande enligt punkt 3 och vad som utgör ett fel enligt

---

¹⁹ Prop 1998/99:35 s. 74 ff; SOU 1994:81 s. 104 ff.

²⁰ Heuman, (1999), s. 604 f.

²¹ Lindskog, (2020), s. 937 f.

klandergrunden i 1 st. 1 punkt. Om skiljenämnden har avgjort en tvistefråga som faller utanför ett giltigt skiljeavtal bör skiljedomen kunna upphävas med hänvisning till klandergrunden i p. 1 men det kan också vara ett uppdragsöverskridande enligt p. 3. Förutom att skiljenämnden överskridit ramarna för sitt uppdrag, krävs det numera att överskridandet sannolikt har inverkat på utgången vilket inverkanekravet är explicit.²²

2.2.4 Skiljeförfarandet borde inte ha ägt rum i Sverige

Den fjärde klandergrunden gäller om skiljeförfarandet enligt 47 § LSF inte borde ha ägt rum i Sverige. Denna grund har ett begränsat praktiskt tillämpningsområde främst i fall där skiljenämnden eller ett skiljedomsinstitut beslutar att förfarandet ska äga rum i Sverige utan stöd i skiljeavtalet.²³

2.2.5 Skiljeman har inte utsetts i behörig ordning

Den femte punkten i bestämmelsen gäller situationer där en skiljeman har utsetts i strid med parternas avtal eller LSF. Om parterna till exempel har avtalat att en skiljeman ska ha viss kompetens och detta inte efterlevs, kan skiljedomen klandras.²⁴ Om parterna inte har enats om hur skiljemännen ska utses, ska bestämmelserna i 13–16 §§ LSF följas för att undvika klander på denna grund enligt 12 § 2 st. LSF.

2.2.6 Bristande behörighet hos skiljeman

Enligt den sjätte klandergrunden kan en skiljedom upphävas om en skiljeman har varit obehörig enligt 7 § eller 8 § LSF. Dessa paragrafer anger allmänna behörighetskrav och jävsgrunder. Trots att LSF huvudsakligen bygger på

---

²² Lindskog, (2020), s. 944 f.

²³ Lindskog, (2020), s. 945.

²⁴ Lindskog, (2020), s. 948.

parternas rätt till självbestämmande måste dessa minimikrav vara uppfyllda. Enligt 7 § måste en skiljeman vara myndig och får inte vara försatt i konkurs samt denne vara opartisk och oberoende som 8 § listar specifika jävsgrundande omständigheter.

2.2.7 Handläggningsfel

Enligt 34 § 1 st. 7 p. LSF kan en skiljedom upphävas om ett processuellt fel utan partens vållande påverkat utgången. Denna regel hålls medvetet allmän eftersom det är svårt att specificera alla tänkbara fel som kan förekomma. Fel måste vara av betydande natur för att leda till upphävande och endast fel som påverkat utgången räknas.²⁵ Utformningen av regeln innebär att den bör tillämpas restriktivt.²⁶ Klausulen gäller dock endast för processuella fel och materiella fel som felaktig bevisvärdering eller rättstillämpning kan inte leda till upphävande.²⁷ Generalklausulens breda formulering syftar till att vara restriktiv, men ändå tillåter parterna att reagera mot allvarliga fel i förfarandet.²⁸ Fel som kan klandras enligt denna grund inkluderar exempelvis att skiljenämnden avvikit från LSF tvingande bestämmelser, inte följt parternas instruktioner om hur förfarandet ska genomföras, eller ignorerat modifierande skiljedomsg regler.²⁹ Om en part inte fått tillräcklig tid att framföra sin talan eller om det finns allvarliga brister i processledningen, kan detta utgöra klanderbara handläggningsfel enligt generalklausulen.³⁰

Gränsdragningsproblem kan uppstå när processuella beslut följer av felaktig materiell rättstillämpning men dessa betraktas inte som klanderbara fel. Regeln är också subsidiär till andra klandergrunder men kan användas samtidigt med dem.³¹ Det kan vara utmanande för parterna i ett klander mål att avgöra

---

²⁵ Prop. 1998/99:35, s. 150.

²⁶ Prop. 1998/99:35, s. 146.

²⁷ Heuman, (1999), s. 641.

²⁸ Prop. 1998/99:35 s. 146.

²⁹ Cars, (2001), s. 158.

³⁰ Lindskog, (2020), s. 965, 973.

³¹ Heuman, (1999), s. 635 not 205; NJA 1998 s. 189, 196–204.

om ett fel hänför sig till 7 p. eller en annan klandergrund. Käranden måste visa att felet påverkat utgången och bevisbördan ligger på den klagande.³² Enligt tredje stycket i samma paragraf är klanderfristen för att väcka talan om upphävande två månader från delgivningen av skiljedomen. För att uppfylla rekvisitetet i 7 p. måste domstolen bedöma huruvida utgången hade varit annorlunda utan felet.³³ Denna bedömning ska göras ur skiljemännens perspektiv och inte från domstolens synvinkel m.a.o. – domstolen ska dock inte bedöma hur de själva skulle ha dömt i tvisten om handläggningen hade varit korrekt.³⁴ För att ett fel ska anses ha påverkat utgången krävs att utgången skulle ha blivit annorlunda, inte endast att skälen till skiljedomen skulle ha utformats annorlunda.³⁵ Att parten berövats möjligheten att framföra sin talan på ett lämpligt sätt är inte i sig tillräckligt för att en klandertalan ska bifallas; det måste dessutom visas att utgången hade blivit annorlunda.³⁶

Det är tillräckligt att käranden gör det sannolikt att det aktuella handlägningsfelet påverkat utgången.³⁷ Det är den klandrande parten som har bevisbördan för att visa att ett sådant orsakssamband föreligger.³⁸ För att kunna klandra måste sambandet mellan felet och målets utgång vara tydligt och påtagligt.³⁹ Övriga grunder som skiljenämnden inte har prövat behöver inte beaktas.⁴⁰

Beviskravet kan variera beroende på typen av handlägningsfel.⁴¹ Vid allvarliga fel har äldre praxis visat att orsakssambandet presumeras, som i NJA 1965 s. 384, där HD ansåg att handlägningsfel utan närmare undersökning fick antas ha påverkat utgången. För mindre allvarliga fel krävs att parten visar att felet sannolikt påverkat utgången. Om förfarandet har varit präglat av omfattande fel räcker misstanken om påverkan för att undanröja domen.

---

³² Heuman, (1999), s. 591 f.; Madsen, JT 2019/20 s. 943.

³³ Heuman, (1999), s. 636.

³⁴ Heuman, (1999), s. 636.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Lindskog, (2020), s. 960.

³⁹ Prop. 1998/99 s. 148.

⁴⁰ Heuman, (1999), s. 636.

⁴¹ Heuman, (1999), s. 637 f.

Vid mindre, enstaka fel måste den klandrande parten bevisa att utgången sannolikt skulle ha blivit annorlunda.

För att en part ska kunna åberopa ett handläggningsfel får denne inte själv ha vållat felet. Om båda parter vållat felet kan ingen av dem använda 7 p. som grund för klander.⁴² T.ex. om förhandlingen hålls och den ena parten är frånvarande vid slutförhandling utan giltigt skäl anses denne ha vållat felet⁴³ eller om en skiljenämnd uppfattat en parts rättshandling felaktigt på grund av otydligt uttryck från parten, ska inte domen upphävas, förutsatt att parten bidragit till felet genom sin oklarhet.⁴⁴ Handlingar som har orsakat den felaktiga handläggningen men som inte kan anses vara vårdslösa leder inte till att klandergrunden bortfaller.⁴⁵

Ett handläggningsfel definieras som ett fel som uppstår under själva förfarandet inför skiljemännen. Det kan exempelvis röra sig om att skiljemännen inte har beaktat bevis som parterna åberopat eller att processledningen varit bristfällig.⁴⁶ Materiella fel, såsom felaktig bevisvärdering eller felaktig rättstillämpning, utgör däremot inte klandergrunder enligt gällande rätt. Det finns möjlighet att kan en dom från domstolen kan angripas med resning om rättstillämpningen uppenbart strider mot lag enligt 58:1 § 4 pt. RB men motsvarande bestämmelse finns inte i LSF.⁴⁷

Handläggningsfel är tillämplig när det är fråga om ett processuellt fel. Skiljemännen är inte skyldiga att utreda alla potentiella oklarheter under förfarandet och parterna har ansvar för att begära förtydliganden av oklarheter enligt preklusionsregeln i 34 § 2 stycket LSF. Skiljemännens underlåtenhet att processleda leder därför inte alltid till klanderbara fel. Men när skiljemännen grundar domen på spekulationer eller ignorerar parts protester kan ett klanderbart fel anses föreligga.⁴⁸

---

⁴² Prop. 1998/99:35, s. 147; SOU 1994:81, s. 180.

⁴³ Heuman, (1999), s. 640.

⁴⁴ Prop. 1998/99:35, s. 147; Cars, (2001), s. 171.

⁴⁵ Heuman, (1999), s. 639 f.

⁴⁶ HovR T 6123-12.

⁴⁷ Heuman, (1999), s. 586.

⁴⁸ Heuman, (1999), s. 647 f.

I vissa situationer kan ett processuellt beslut grunda på en felaktig tillämpning av materiell rättstillämpning. Ett exempel är när skiljenämnden avvisar bevisning som anses irrelevant baserat på en felaktig lagtolkning. Om lagtolkningen varit korrekt skulle bevisningen kunnat påverka utgången av målet. Trots detta är det processuella beslutet korrekt utifrån skiljenämndens felaktiga lagtolkning och därmed föreligger inget klanderbart fel.⁴⁹

---

⁴⁹ Heuman, (1999), s. 641.

3 Undantagsavtal i skiljeförfarande

3.1 Bakgrund och gällande rätt

Under vissa förhållanden tillåts parterna i en skiljetvist att utesluta eller begränsa tillämpligheten av vissa eller samtliga klandergrunderna i 34 § LSF för att upphäva en skiljedom genom ett så kallat *undantagsavtal*.⁵⁰ Effekten av ett undantagsavtal är att det begränsar eller utesluter klandergrunderna i 34 § LSF för parterna att klandra en skiljedom baserat på de grunder som normalt skulle vara tillämpliga. Specifikt innebär detta att parterna genom ett undantagsavtal kan avtala bort rätten att åberopa vissa formella fel som annars skulle kunna leda till att skiljedomen upphävs. Detta ger skiljedomen en högre grad av slutgiltighet och minskar möjligheten för efterföljande rättsliga tvister om skiljedomen.

Undantagsavtal kan komma i fråga i skiljetvister där internationella parter utan hemvist eller driftställe i Sverige är involverade. Huvudsyftet är att ge internationella parter större frihet att anpassa sina skiljeförfaranden och därigenom främja flexibilitet och effektivitet i lösning av internationella tvister. Även om 51 § LSF ger parterna möjligheten att ha större inflytande över processen ligger paragrafens yttersta gräns i att skydda de minimistandarder som ställts för skiljeförfaranden i Sverige.⁵¹

Undantagsavtal tar sikte på de grunder som parterna kan använda för att klandra en skiljedom. Tyngdpunkten ligger i avvägningen mellan parternas inflytande över processen och allmänhetens intresse att rättssäkerheten be hålls. 51 § LSF ger parterna större inflytande över processen medan bestämmelsen även ställer krav på hur parterna kan ingå ett sådant avtal. LSF innehåller både dispositiva och indispositiva bestämmelser och det är värt att nämna att grunderna i 34 § LSF visserligen indispositiva men kan bli dispositiva för det fall rekvisiten i 51 § LSF är uppfyllda.

Förarbeten till LSF är en väsentlig källa för att förstå resonemangen bakom de olika rekvisiten i 51 § LSF. I förarbeten framkommer exempelvis

---

⁵⁰ 51 § LSF.

⁵¹ Prop. 1998/99:35, s. 154 ff.

diskussioner kring skillnader mellan nationella och internationella skiljetvister.⁵² Som nämnt ovan tillåts undantagsavtalet endast i internationella tvister där parterna saknar anknytning till Sverige. Detta beror huvudsakligen på att sådana tvister ofta genomgår en särskild prövning i verkställighetslandet vilket ger en ytterligare säkerhetskontroll. Med anledning av detta argumenteras det i förarbeten att sådana avtal inte bör tillåtas i skiljetvister där parter har anknytning till Sverige. Detta beror på att en sådan skiljedom inte kan verkställas internationellt och därför inte är föremål för Svea hovrätts ex officio-kontroll av de grunder som anges i 54–55 §§ LSF.⁵³

Ett av huvudsyftena med undantagsavtalet är också ge parterna större flexibilitet genom att anpassa svensk rätt till de motsvarande internationella standarderna. Det syftas att parterna ska kunna anpassa skiljeförfarandet efter sina behov medan rättssäkerheten alltjämt upprätthålls. Dessutom förekommer det diskussion om att sådana avtal även bör tillåtas i inhemska skiljetvister, alltså tvister mellan parterna som har anknytning till Sverige.⁵⁴ Avvägningen mellan rättssäkerhet och partsautonomi är central i utformning av 51 § LSF.⁵⁵

3.2 Klandergrunder

Skiljedomens slutgiltighet är en avgörande fördel för parter att välja skiljeförfarande som tvistelösningsform. Då parterna vill undvika att tvisterna drar ut på tiden genom angripandemöjligheter hos allmänna domstolar utgör skiljedomen ett slutgiltigt och bindande avgörande mellan parterna angående den uppkomna tvisten. Detta innebär dock inte att en part är utan alternativ när det gäller att angripa en skiljedom. I LSF finns det därför bestämmelser som ger parterna rätt att genom en klandertalan begära att skiljedomen ska upphävas.⁵⁶

---

⁵² Prop. 1998/99:35, s. 43.

⁵³ Se avsnitt 3.4.

⁵⁴ Prop. 1998/99:35, s. 154–155.

⁵⁵ Prop. 1998/99:35, s. 156.

⁵⁶ 33–34 §§ LSF.

Ett undantagsavtal kan begränsa vissa eller samtliga av dessa klandergrunder i 34 § LSF vilket förstärker skiljedomens slutgiltighet genom att begränsa möjligheten att få den upphävd. En sådan möjlighet är i och för sig inte speciell för Sverige utan används även i andra rättssystem.⁵⁷ Däremot saknar de övriga nordiska länderna numera ett sådant regelverk som ger parterna denna möjlighet.⁵⁸

33 § LSF innehåller ogiltighetsgrunder och 34 § LSF omfattar grunder för att klandra en skiljedom. Dessa bestämmelser är avsedda att fastställa en minimistandard för att säkerställa att parterna kan åtnjuta ett oberoende och i övrigt korrekt förfarande genom statens tillsyn. Syftet med 33 § huvudsakligen att skydda allmänhetens intresse medan 34 § snarare omfattar grunder som en part kan använda för att angripa skiljedomen. Klandergrunderna gör skiljedomen således inte ogiltig utan endast upphävd. Ogiltighet av en skiljedom betyder att den aldrig har haft någon rättslig effekt medan upphävande innebär att skiljedomen förlorar sin rättsliga verkan från och med upphävandebeslutet, men var bindande fram till dess. Det är också värt att nämna att parterna inte kan avtala bort ogiltighetsgrunderna i 33 § LSF genom ett undantagsavtal eller dylikt.⁵⁹

3.3 Undantagsavtal

3.3.1 Bakgrund

Undantagsavtal som regleras i 51 § LSF ger parterna möjlighet att välja bort någon eller några av de klandergrunder som finns i 34 § LSF. 51 § LSF lyder enligt följande:

---

⁵⁷ Även Schweiz enligt art. 192.1 i den schweiziska lagen om internationell privaträtt, Belgien enligt art. 1717.4 i den belgiska rättegångsbalken och Frankrike enligt art. 1522 i den franska civilprocesslagen tillämpar undantagsavtalet genom lagstiftning.

⁵⁸ Lindskog, (2020), s. 1200.

⁵⁹ SOU 1994:81, s. 189; prop. 1998/99:35, s. 156; Jfr. 55 § LSF.

“Har inte någon av parterna hemvist eller driftställe i Sverige, får de i ett kommersiellt förhållande genom en uttrycklig skriftlig överenskommelse utesluta eller begränsa tillämpligheten av de grunder för upphävande av en skiljedom som anges i 34 §.

En skiljedom som omfattas av en sådan överenskommelse erkänns och verkställs i Sverige enligt de regler som gäller för en utländsk skiljedom.”

I syfte att bygga en grundläggande förståelse inför följande delar i uppsatsen måste man till fullo förstå hur undantagsavtalet kom att användas i svensk rätt innan LSF. Frågan om att avtala bort klanderomöjligheterna i 34 § LSF kommer först upp i samband med NJA 1989 s. 143. HD identifierar i detta fall några centrala punkter i sin dom som har påverkat och lagt grunden för utvecklingen av undantagsavtal i Sverige.

För det första konstaterade domstolen att eftersom parterna saknade anknytning till Sverige kunde de sluta överenskommelser om att begränsa en parts rätt att angripa en skiljedom. HD:s andra resonemang var att parterna kunde träffa avtal som begränsade en parts rätt att angripa en skiljedom i Sverige innan en tvist uppstår. Slutligen kom domstolen fram till att en av parterna inte kunde visa att parterna hade gått med på ett sådant avtal genom att endast hänvisa till ICC:s regler som innehåller förutformade standardklausuler om att avtala bort klanderomöjligheterna.⁶⁰

Högsta domstolen fastställde i och för sig att sådana undantagsavtal var tillåtna men specificerade inte vilka förutsättningar som skulle gälla. Exempelvis handlade NJA 1989 s. 143 om en situation där parterna saknade anknytning till Sverige. Högsta domstolen lät dock bli att klargöra huruvida denna möjlighet exklusivt skulle ges till parter som saknar anknytning till Sverige. I NJA 1989 s. 143 ansåg Högsta domstolen dock att en av parterna inte lyckades visa att ett undantagsavtal hade ingåtts. Därför var det oklart vilka riktlinjer parterna skulle behöva följa för att ett sådant avtal skulle vara giltigt.

---

⁶⁰ NJA 1989 s. 143, s. 154 ff.; Hobér, (1989), s. 20–22.

Med hänsyn till domstolens uttalande förefaller det som om domstolen avsett en förutsättning att båda parter otvetydigt måste visa sin avsikt att ingå ett undantagsavtal för att det skulle vara giltigt.

I 51 § LSF kan man inledningsvis identifiera tre huvudsakliga rekvisit. Dessa är som följande:

1. Anknytning till Sverige,
2. kommersiellt förhållande, och
3. formkrav.

Dessa rekvisit och de frågor som kommer upp tillsammans med dem behandlas i följande avsnitt.

3.3.2 Hemvist eller driftställe i Sverige

Det första rekvisitet i 51 § LSF är frågan om parternas anknytning till Sverige. Enligt vad som framgår av 51 § 1 st. första meningen LSF måste parterna sakna både hemvist och driftställe⁶¹ i Sverige för att de ska kunna ingå i ett undantagsavtal. Däremot hindras inte en part med ett dotterbolag i Sverige från att ingå i ett undantagsavtal.⁶² Enligt förarbetena bör detta krav om avsaknaden av hemvist eller driftställe i Sverige definieras på ett sådant sätt att undantagsavtal tillåts mellan parter som inte är bosatta, har permanent bostad eller en permanent verksamhetsplats i Sverige vid tidpunkten för ingåendet av undantagsavtalet.⁶³ Av förarbetena framgår det att ”bosatt” skulle förstås som i 10 kap. i RB.⁶⁴ Enligt 10 kap. 1 § RB anses fysiska och juridiska personer vara bosatta där de är folkbokförda respektive där styrelsen har sitt

---

⁶¹ Se 10 kap. 5 § RB. Jfr. Madsen, (2020), s. 473 not 1471.

⁶² SOU 1994:81, s. 192, 308; prop 1998/99:35, s. 158, 246. Jfr Cars, (2001), s. 204; Heuman, (1999), s. 723; Madsen, (2020), s. 473; Olsson & Kwart, (2000), s. 184.

⁶³ SOU 1994:81, s. 192; prop. 1998/99:35, s. 155.

⁶⁴ SOU 1994:81, s. 308; prop 1998/99:35, s. 246. Jfr Heuman, (1999), s. 723; Olsson & Kwart, (2000), s. 184.

säte.⁶⁵ Dock specificerar tredje stycket att det är styrelsens säte eller dess huvudsakliga administrationsplats som är avgörande för ett bolags driftställe.⁶⁶

Det faktum att en part, som är berättigad till verkställighet och kan ha egendom eller dotterbolag med verksamhetsplatser i Sverige, bör inte utesluta möjligheten att ingå undantagsavtal. Inte heller bör det faktum att en part skapar en anknytning till Sverige efter att ha ingått undantagsavtalet göra dylikt avtal ogiltigt.⁶⁷

Således etableras det i både förarbetena och LSF en negativ definition av vad som utgör en anknytning till Sverige: en part har inte anknytning till Sverige när den inte är bosatt, har permanent bostad eller en permanent verksamhetsplats i Sverige vid tidpunkten för ingåendet av undantagsavtalet. Det faktum att parten kan ha egendom eller dotterbolag etablerade i Sverige utesluter inte möjligheten att ingå ett sådant avtal. Slutligen gör förvärvandet av en anknytning till Sverige efter ingåendet av undantagsavtalet inte avtalet ogiltigt.

3.3.3 Kommersiellt förhållande

51 § LSF förutsätter att parter som önskar ingå undantagsavtal måste befinna sig i ett kommersiellt förhållande. Som det framgår av förarbetena innebär det att tvistande parter ska vara näringsidkare och att tvisten ska vara av natur kopplad till deras näringsverksamhet.⁶⁸

Av artikel 1.3 i New York-konventionen framgår det att det finns en möjlighet för en kontraherande stat att deklarerera att konventionen endast ska tillämpas på tvister som rör juridiska förhållanden som anses vara kommersiella.

---

⁶⁵ Cars, (2001), s. 214.

⁶⁶ Se 10 kap 1 § RB.

⁶⁷ SOU 1994:81, s. 192; prop 1998/99:3, s. 159. Jfr Cars, (2001), s. 204; Heuman, (1999), s. 726; Madsen, (2020), s. 473; Olsson & Kvart, (2000), s. 186.

⁶⁸ SOU 1994:81, s. 308; prop 1998/99:35, s. 246. Jfr Heuman, (1999), s. 723; Madsen, (2020), s. 473; Olsson & Kvart, (2000), s. 184.

3.3.4 Formkrav

För att ett undantagsavtal ska vara giltigt måste parternas överenskommelse, utöver att de har en kommersiell relation och saknar anknytning till Sverige, vara uttrycklig och uppfyllas genom ett skriftlighetskrav. Undantagsavtalet måste också vara skriftligt och specifikt hänvisa till att parterna utesluter eller begränsar tillämpningen av grunderna i 34 § LSF för att upphäva en skiljedom.⁶⁹

Förarbetena utvecklade inte kravet på uttrycklig skriftlig form. Dock har kravet tolkats i den juridiska litteraturen som att avtalet måste vara i sedvanlig form såsom ett skriftligt avtal.⁷⁰ Ytterligare synpunkt på frågan är att ett avtal genom utväxling av e-post eller via liknande medel inte kan uppfylla kravet på skriftlig form.⁷¹ Det är oklart ifall denna tolkning av begreppet stämmer överens med ändamålet av 51 § LSF.

En allmän hänvisning till specifika reglementen godtas nämligen inte som ett giltigt undantagsavtal. Överenskommelsen måste därför behandlas på ett tydligt formulerat sätt i avtalet beträffande uteslutning av grunder för att få en skiljedom upphävd.⁷² Detta är då för att skydda parterna från att oavsiktligt eller omedvetet ingå en sådan överenskommelse som innebär en signifikant risk för rättssäkerhet.⁷³ Uttryckligt skriftliga hänvisningar till reglementen som innehåller uteslutning av de aktuella grunderna i 34 § LSF kan kanske ge upphov till giltiga undantagsavtal men frågan är ytterst oklart.⁷⁴ Hänvisning till exempelvis ett standardavtal som innehåller en klausul som avtalar bort klanderreglerna kan vara otillräcklig. Detta beror på att undantagsavtalet tolkas enligt avtalsrättsliga principer vilket innebär att parterna särskilt måste

---

⁶⁹ 51 § 1 st. LSF.

⁷⁰ Lindskog, (2020), s. 1205.

⁷¹ Lindskog, (2020), s. 1205.

⁷² SOU 1994:81, s. 192, 308; prop. 1998/99:35, s. 159, 246. Jfr Cars, (2001), s. 204; Heuman, (1999), s. 724; NJA 1989 s. 143.

⁷³ Jfr Olsson & Kvarn, (2000), s. 184.

⁷⁴ Lindskog, (2020), s. 1205–1206.

framhäva och uppmärksamma betungande avtalsvillkor.⁷⁵ Om sådana villkor, som exempelvis att avtala bort klanderreglerna, inte är tydligt markerade och accepterade av båda parter, kan giltigheten av undantagsavtalet ifrågasättas. Det är därför viktigt att sådana villkor uttrycks klart och tydligt i avtalet för att säkerställa deras giltighet.

3.4 Prövning vid verkställighetsstadiet hos Svea hovrätt

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte i Sverige enligt 54 § LSF om den part mot vilken skiljedomen åberopas visar något av följande:

1. Parterna saknade behörighet att ingå skiljeavtalet enligt tillämplig lag eller var inte behörigen företrädda, eller skiljeavtalet är ogiltigt enligt den avtalade lagen eller lagen i det land där skiljedomen meddelades.

Det finns ingen anledning att anta annat än att detta hinder i huvudsak motsvarar den grund som anges i 34 § 1 st 1 p, vilket innebär att skiljedomen inte bygger på ett giltigt skiljeavtal mellan parterna.⁷⁶ Domstolen använder svenska internationella privaträttsnormer för att bestämma tillämplig lag och för juridiska personer tillämpas lagen i registreringslandet eller där de har sitt säte.⁷⁷

2. Den part som skiljedomen åberopas mot inte har blivit korrekt underrettad om tillsättandet av skiljeman eller om skiljeförfarandet, eller inte haft möjlighet att utföra sin talan.

Parterna i ett skiljeförfarande måste ha haft möjlighet att framföra sin talan. Detta bedöms enligt domstolslandet s.k. *lex fori* vilket är svensk lag.⁷⁸

---

⁷⁵ Lindskog, (2020), s. 929.

⁷⁶ Lindskog, (2020), s. 1241.

⁷⁷ Lindskog, (2020), s. 1242.

⁷⁸ Cars, (2001), s. 209.

Domstolen avgör om omständigheten har varit så begränsande att en part inte kunnat utföra sin talan på ett korrekt sätt i internationella skiljeförfaranden. Huruvida en part har haft möjlighet att föra sin talan på ett tillfredsställande sätt i skiljeförfarandet bör avgöras genom en helhetsbedömning. Viktigt i denna bedömning är i vilken utsträckning den invändande parten har försökt för att skydda sina intressen.⁷⁹

3. Skiljedomen behandlar en tvist utanför parternas begäran om skiljedom eller omfattar beslut utanför skiljeavtalet. De delar som kan särskiljas och omfattas av uppdraget ska dock erkännas och verkställas.

I punkt 3 behandlas hindret att skiljenämnden överskridit ramarna bestämda av skiljeavtalet och parternas dispositioner i målet.⁸⁰ Om skiljedomen omfattar en fråga utanför skiljeavtalet, täcks detta hinder av 34 § 1 st 1 p i klanderbestämmelsen. Om skiljenämnden gått utanför vad parterna yrkat och åberopat, fångas detta upp av 34 § 1 st 3 p. Ett hinder enligt punkt 3 behöver inte påverka hela skiljedomen, vilket innebär att verkan av hindret kan begränsas till endast en del av skiljedomen.⁸¹

4. Skiljenämndens tillsättande, sammansättning eller förfarandet strider mot parternas avtal eller lagen i det land där förfarandet ägde rum.

Punkt 4 behandlar hindret för att utse och sammansätta skiljenämnden.⁸² Detta omfattar frågor om valet av skiljemän och kvalifikationskrav samt antalet skiljemän. Handläggningsfel utgör också ett hinder enligt denna punkt.⁸³ Till skillnad från 34 § 7 p ställs inget inverkanekrav- m.a.o. krav på att felet

---

⁷⁹ Lindskog, (2020), s. 1244.

⁸⁰ Heuman, (1999), s. 744 f.

⁸¹ SOU 1994:81 s. 239; prop 1998/99:35 s. 201.

⁸² Heuman, (1999), s. 748.

⁸³ Lindskog, (2020), s. 1246 f.

ska ha påverkat utgången.⁸⁴ Bedömningen om hinder föreligger baseras på parternas avtal eller, om inget avtal finns, rättsordningen i säteslandet.⁸⁵

5. Skiljedomen är inte bindande för parterna, eller har undanröjts eller dess verkställighet har skjutits upp av en behörig myndighet i det land där den meddelades eller enligt vars lag den meddelades.

I punkt 5 anges att lagen i det land där skiljedomen meddelats avgör om skiljedomen är bindande eller inte. En skiljedom är bindande om den inte kan omprövas i sak och de flesta jurisdiktioner tillåter inte överklaganden av skiljedomar i sak.⁸⁶ Erkännande och verkställighet kan nekas om skiljedomen har undanröjts eller dess verkställighet har skjutits upp av en behörig myndighet i landet där skiljedomen meddelats eller enligt den tillämpliga lagen.⁸⁷ För att erkännande och verkställighet ska nekas krävs ett beslut om uppskjutande från behörig myndighet; enbart en ansökan om undanröjande är inte tillräcklig.⁸⁸

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte heller enligt 55 § LSF om domstolen bedömer att skiljedomen avser en fråga som enligt svensk lag inte kan avgöras av skiljemän eller om erkännandet eller verkställigheten av skiljedomen skulle vara klart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen. Om en fråga är skiljedomsmässig avgörs enligt 1 § LSF som anger att frågor som parterna kan nå förlikning om är skiljedomsmässiga vilket innebär att frågan vid någon tidpunkt ska kunna hänskjutas till skiljemän.⁸⁹ Dessutom kan erkännande eller verkställighet vägras om det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för den svenska rättsordningen, exempelvis om grundläggande rättsprinciper har åsidosatts eller om skiljedomen kräver en prestation som inte bör kunna framtvingas enligt svensk rätt.⁹⁰ Grova

---

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Cars, (2001), s. 209.

⁸⁶ Se Hobér, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 54 §, Lexino 2024-06-15 (JUNO).

⁸⁷ Lindskog, (2020), s. 1248.

⁸⁸ Heuman, (1999), s. 735.

⁸⁹ Lindskog, (2020), s. 230 f.; Cars, (2001), s. 221.

⁹⁰ Cars, (2001), s. 221.

felbedömningar av materiella rättsfrågor utgör dock inte hinder för erkännande och verkställighet.⁹¹

---

⁹¹ Cars, (2001), s. 221.

4 Undantagsavtal och handläggningsfel

4.1 Bakgrund

Handläggningsfel uppstår när en skiljenämnd begår misstag eller försummelser under processens gång vilket kan påverka förfarandets rättvisa, opartiskhet eller effektivitet.⁹² Dessa fel kan ta sig uttryck i allt från fel i tillämpningen av rättsregler och bristfällig bevisbedömning till felaktig tolkning av avtalsvillkor.⁹³ Varje typ av fel har sina egna särskilda konsekvenser och utmaningar för att upprätthålla rättvisan i förfarandet. Dessa konsekvenser sträcker sig från att undergräva förtroendet för skiljeförfarandets slutresultat till att orsaka långa och kostsamma klandervägar.

Genom att komma överens om att skiljedomen inte ska kunna angripas, begränsas en parts möjlighet att påtala olika former av formella fel som kan ha begåtts under skiljeförfarandet. Trots dess potentiella fördelar i att förkorta tiden till en slutlig skiljedom kan undantagsavtal också leda till komplexa juridiska frågor och potentiellt underminera rättssäkerheten och rättvisan. För att fullt ut förstå undantagsavtalet är det viktigt att se det i ljuset av såväl nationella som internationella rättsliga ramar.

Ett av de mest framträdande procedurmässiga handläggningsfelen är felaktig bevisbedömning och bevishantering. Detta kan inkludera situationer där skiljenämnden exempelvis inte ger parterna möjlighet att fullt ut presentera sitt fall. Konsekvenserna av dessa fel kan vara omfattande och leda till beslut som inte baseras på en fullständig och rättvis bedömning av fakta. Noggrann och metodisk bevisbedömning är avgörande för att säkerställa rättvisa i rättsliga

---

⁹² Heuman, (1999), s. 276-278; Cars, (2001), s. 69.

⁹³ Prop. 1998/99:35, s. 143.

förfaranden.⁹⁴ Dessutom betonar förarbeten till LSF behovet av tydliga regler och riktlinjer för att säkerställa en korrekt bevisbehandling.⁹⁵

Misslyckandet att följa förfaranderegler är ett annat kritiskt handläggningsfel. Detta kan visa sig i att skiljenämnden inte följer de regler som parterna har enats om eller lagstadgade krav. Detta kan innebära att man ignorerar viktiga tidsgränser, inte kommunicerar korrekt med parterna eller tillämpar felaktiga rättsliga principer.⁹⁶ Dessa typer av fel kan äventyra förtroendet för skiljeförfarande och leda till att skiljedomen klandras och upphävs.

LSF betonar vikten av en rättvis och opartisk process på flera sätt. Det framhävs särskilt att skiljemännen måste vara neutrala och oberoende – vilket framgår av 8 § LSF där det krävs att skiljemännen ska agera opartiskt och oberoende. Vidare enligt 21 § LSF ska skiljemännen hantera tvisten på ett rättvist sätt vilket reflekterar principen om likabehandling. Denna princip säkerställer att alla parter i en tvist får lika behandling och samma processuella rättigheter och möjligheter.⁹⁷ LSF:s regler är strikt bindande i detta avseende och tillåter inte att parterna kommer överens om att en part får fördelar, såsom rätten att utse alla skiljemän.⁹⁸ Sådana avtal som ger processuella fördelar till en part är ogiltiga enligt lagen.⁹⁹

---

⁹⁴ Maunsbach, (2015), s. 244; Lindskog, (2020), s. 695.

⁹⁵ Prop. 1998/99:35, s. 42, 47.

⁹⁶ Bolding, (1962), s.171, 180.

⁹⁷ Lindskog, (2020), s. 579.

⁹⁸ Jfr 13 § LSF.

⁹⁹ Heuman, (1990), s. 235.

4.2 Konsekvenser av handläggningsfel i ljuset av undantagsavtal

4.2.1 Bakgrund

Skiljenämndens handläggningsfel kan ha djupgående och varaktiga konsekvenser för både det specifika skiljeförfarandet som tvistlösningsmetod och för parternas förtroende för skiljedomsrättsliga systemet. Det är således avgörande att förstå hur handläggningsfel och undantagsavtal påverkar varandra men också parternas rättigheter och skyldigheter. I varje skiljeförfarande har parterna specifika rättigheter och skyldigheter som är avgörande för förfarandets rättvisa och effektivitet. Dessa inkluderar rätten att få sitt ärende rättvist och opartiskt prövat och skyldigheten att följa förfarandets regler.

En direkt konsekvens av handläggningsfel kan naturligtvis bli upphävning av skiljedomen. Dessa utfall inte bara påverkar det omedelbara fallet utan kan också ha en avskräckande effekt på framtida parter som överväger skiljeförfarande över de övriga tvistelösningsformerna. Utöver de direkta konsekvenserna kan handläggningsfel också ha betydande indirekta effekter, såsom att underminera förtroendet för det skiljemannarättsliga systemet, öka kostnaderna och tiden för tvistlösning och påverka parternas vilja att engagera sig i framtida skiljeförfaranden.¹⁰⁰

4.3 Ogiltighet och jämkning av undantagsavtal

4.3.1 Inledning

Huruvida ett undantagsavtal kan ogiltigförklaras eller jämkas, samt under vilka förutsättningar detta kan ske, är en fråga som detta avsnitt syftar till att besvara. Frågan behandlas i två delar som fokuserar på ogiltigförklarande

---

¹⁰⁰ Lindell, (2021), s. 764.

eller jämkande innan respektive efter skiljedomen meddelas. Dessa föregås av inledande avsnitt för att bygga en grund för vidare behandling.

Eftersom undantagsavtalet syftar till att begränsa en parts möjlighet att vidta en viss åtgärd efter en meddelad skiljedom kan den parten redan under ett pågående skiljeförfarande ha intresse av att få undantagsavtalet ogiltigförklarat. Parten kan på så vis sikta på att förbereda sin väg mot att klandra skiljedomen. Vidare bör ogiltighet av ett undantagsavtal baseras på grundläggande rättsprinciper som strid mot god sed eller tvingande lagstiftning.¹⁰¹ Detta är särskilt relevant när man överväger avtalets rimlighet och balansen mellan parternas intressen.¹⁰²

Det är värt att nämna att före en skiljedom ligger fokus på att undantagsavtalet överensstämmer med grundläggande rättsprinciper, medan efter en skiljedom blir korrektheten i tillämpningen av undantagsavtalet mer framträdande.¹⁰³

4.3.2 Innan skiljedomen

Ogiltigförklarande av ett processavtal innebär en avvägning mellan parternas intressen och de specifika omständigheterna i varje enskilt fall. Undantagsavtalet reglerar både friande och ingripande intressen.¹⁰⁴ Parterna får frihet att förkorta processen genom att avtala bort klandermöjligheten utifrån vissa grunder medan undantagsavtalet samtidigt begränsar deras rätt att åberopa dessa klandergrunder.¹⁰⁵ Det finns en argumentation om att möjligheten att angripa ett processavtal, oavsett typ, är direkt kopplad till avtalets ingripande

---

¹⁰¹ NJA 1997 s. 93.

¹⁰² Heuman, (1999), s. 721.

¹⁰³ Jfr. Lindskog, (2020), s. 1207.

¹⁰⁴ Heuman, (1999), s. 120–122.

¹⁰⁵ Lindskog, (2020), s. 1206; prop. 1998/99:35, s. 157.

natur. Ju mer ingripande avtalet är desto större är möjligheterna att angripa det med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁰⁶

Undantagsavtalets civilrättsliga giltighet prövas enligt allmänna avtalsrättsliga principer.¹⁰⁷ Utgångspunkten för tolkning av ett avtal är dess ordalydelse, bakgrund, syfte och innehåll.¹⁰⁸ Den yttersta gränsen vid tolkning av ett sådant avtal blir 36 § AvtL.¹⁰⁹ Eftersom undantagsavtalet enbart begränsar möjligheten att klandra skiljedomen påverkar det skiljeförfarandets utfall och inte förfarandet i sig. Därför är det inte begränsat för en part att angripa en fråga under det pågående förfarandet. Exempelvis kan en part föra talan mot skiljenämndens positiva behörighetsprövning i allmän domstol medan tvisten fortsatt prövas hos skiljenämnden.¹¹⁰ Existensen av ett undantagsavtal borde inte påverka detta.

Intresset för att få undantagsavtalet ogiltigförklarat innan skiljedomen meddelas kan särskilt bli aktuellt i ljuset av senare inträffade händelser eller skiljenämndens ageranden under skiljeförfarandet. Då undantagsavtalet tar sikte på skiljeförfarandets slutprodukt bör det inte ha betydelse under skiljeförfarandets gång eftersom skiljenämnden vanligen inte prövar undantagsavtalets giltighet, vare sig i början eller under processen.¹¹¹ Dock kan en part nödgas att vidta preventiva åtgärder redan under skiljeförfarandet för att inte hamna i en situation där undantagsavtalet förhindrar överprövning av skiljedom.¹¹²

Eftersom 34 § handlar om klander av en skiljedom, är den rimliga slutsatsen att undantagsavtalet endast är verksamt för invändningar mot en redan meddelad skiljedom. Frågan tycks dock ha tolkats olika i förarbetena. Genom ett undantagsavtal, som begränsar grunderna i 34 §, anses parterna även ha

---

¹⁰⁶ Lindskog, (2020), s. 929.

¹⁰⁷ Lindskog, (2020), s. 1205; prop. 1998/99:35, s. 158.

¹⁰⁸ Adlercreutz & Gorton, (2010), s. 54 f.

¹⁰⁹ SOU 1994:81 s. 189 ff.

¹¹⁰ 2 § 2 st. 3 men. LSF; Lindskog, (2020), s. 95.

¹¹¹ Lindskog, (2020), s. 1208.

¹¹² Lindskog, (2020), s. 1209.

kommit överens om att utesluta möjligheten att lämna in ett yrkande till tingsrätten avseende en skiljemans opartiskhet enligt 8 §.¹¹³ I 10 § beskrivs förfarandet för att hos skiljenämnden yrka på att skiljenämnden ska skiljas från sitt uppdrag baserat på de grunder som anges i 8 § vilka rör en skiljemans opartiskhet. 10 § tredje stycket ges parterna tillfälle att hos tingsrätten inkomma med yrkande om att skiljenämnden ska skiljas från sitt uppdrag.¹¹⁴

Det ovannämnda är emellertid inte den gemensamma uppfattningen inom den juridiska doktrinen om undantagsavtal. En kritik mot detta synsätt kan vara att faktum att en part har accepterat att inte överklaga en skiljedom på vissa grunder inte innebär att den parten har avstått från sina rättigheter under processen. Särskilt eftersom klanderrätten enligt 10 § 3 p. är tvingande och att 51 § inte på något vis hänvisar till 10 §.¹¹⁵

4.3.3 Efter skiljedomen

Det som särskiljer detta avsnitt från det föregående är fokus på behandlingen av undantagsavtalets effekter efter att en skiljedom har meddelats. En nyckelfaktor här är att en meddelad skiljedom kan ha en avgörande inverkan på möjligheten att jämka eller ogiltigförklara undantagsavtalet. Denna situation uppstår ofta när en domstol inte har hunnit pröva frågan om jämkande eller ogiltigförklarande av undantagsavtalet. I dessa fall kan en part finna sig i en situation där möjligheten att överklaga skiljedomen begränsas av undantagsavtalet vilket ökar intresset för att få avtalet jämkat.

Ett centralt tema här är bedömningen av omständigheter som har uppstått i samband med eller efter meddelandet av skiljedomen. Senare inträffade omständigheter, såsom upptäckt av ny bevisning eller handläggningsfel av skiljeförfaranden, kan väsentligt öka parternas intresse av att ogiltigförklara eller

---

¹¹³ 10 § LSF; SOU 1994:81, s. 268, 308.

¹¹⁴ Prop. 1998/99:35, s. 220, 246.

¹¹⁵ Lindskog, (2020), s. 1212–1213.

jämka undantagsavtalet. Denna typ av situationer kräver en noggrann analys av avtalets och skiljedomens inverkan på parternas rättigheter och rättvisa i förfarandet.

I jämförelse med situationen före skiljedomen är prövningen av undantagsavtalets ogiltighet efter skiljedomen ofta mer begränsad.¹¹⁶ Detta beror på att skiljedomen redan är ett slutgiltigt avgörande som, i enlighet med principerna om skiljedomens slutgiltighet, endast kan angripas under vissa strikta förutsättningar.¹¹⁷

För att bedöma om undantagsavtalet ska ogiltigförklaras eller jämkas efter skiljedomen är det viktigt att överväga huruvida undantagsavtalet på ett orimligt sätt begränsar parternas möjligheter att få rättvisa. Enligt 36 § AvtL bör en domstol överväga om avtalet är oskäligt eller strider mot god sed, särskilt i ljuset av de nya omständigheterna som uppkommit efter skiljedomen.¹¹⁸

Om en part angriper en skiljedom, som är föremål för ett undantagsavtal, ska domstolen ta ställning till avtalet endast efter invändning från en part. Av förarbetena framgår det att invändningen bör föranleda rätten att avskryva målet på grund av bristande behörighet enligt 34 § RB.¹¹⁹ 51 § LSF behandlar dock inte behörighetsfrågan utan den begränsar de materiella skälen för att klandra en skiljedom. Med anledning av detta bör domstolen vid ett sådant fall, efter en invändning från en av parterna, avvisa målet i sak.¹²⁰

Förutom att begränsa grunderna, eller utesluta samtliga, för att klandra en skiljedom enligt 34 § föreskrivs i 51 § andra stycket att en dom som omfattas av ett undantagsavtal ska erkännas och verkställas i Sverige som en utländsk dom. Eftersom svenska domar inte är föremål för domstolsprövning på verkställighetsstadiet ansåg förarbetena att vid erkännande av skiljedomen som

---

¹¹⁶ Lindskog, (2020), s. 886; SOU 1995:65, s. 59.

¹¹⁷ Lindskog, (2020), s. 909.

¹¹⁸ SOU 1994:81, s. 189.

¹¹⁹ SOU 1994:81, s. 308; prop. 1998/99:35, s. 244.

¹²⁰ Lindskog, (2020), s. 1217; Heuman, (1999), s. 719.

utländsk och därmed förutsättning för verkställighet i Sverige enligt 53–60 §§ LSF, en viss nivå av kontroll avseende riktigheten av skiljedomen skulle kunna behållas.¹²¹ Detta ska dock inte blandas med att skiljedomen är utländsk. Ett undantagsavtal som endast riktar sig till några av grunderna utesluter inte den potentiella användningen av 34 §.¹²² Om en part har klandrat skiljedomen utifrån en grund i 34 § och som inte omfattas av undantagsavtalet kommer ett sådant giltigt avtal att vara bindande avseende verkställighet i Sverige.¹²³

Frågan om hur ett avtal om partiell uteslutning, som inte utesluter alla de grunder som anges i 34 §, påverkar en parts möjlighet att åberopa en icke utesluten grund för att ifrågasätta skiljedomen enligt såväl 34 § som enligt 54 §. Förarbetena fastslog att även om prövningen på verkställighetsstadiet borde begränsas till de grunder som undantas i 34 § kan det vara svårt att genomföra detta i praktiken.¹²⁴ Detta är då på grund av svårigheter att definiera avgränsningarna avseende prövningen enligt 54 § vilket i och för sig kan medföra onödig krångel.¹²⁵

Däremot kritiserar detta avseende om en part tillåts bestrida baserat på en grund i § 34 och sedan en gång till under verkställighetsstadiet enligt § 54 blir den föreskrivna tidsramen i § 34 värdelös. Om parterna dessutom har kommit överens om att begränsa möjligheten att överklaga en skiljedom i första hand skulle det förefalla kontraintuitivt att öka en parts möjlighet att göra det i ett senare skede. Om problemet verkligen ligger i att avgränsa grunderna enligt 54 § som en funktion av undantagsavtalet skulle en lösning helt enkelt vara att tolka avtalet restriktivt.¹²⁶

---

¹²¹ SOU 1994:81, s. 192; prop. 1998/99:35, s. 159.

¹²² Hobér, (2011), s. 345; Lindskog, (2020), s. 1214.

¹²³ Lindskog, (2020), s. 1216.

¹²⁴ SOU 1994:81, s. 192.

¹²⁵ Kvarn & Olsson, (2023), s. 185.

¹²⁶ Lindskog, (2020), s. 1211, not 4751.

5 Undantagsavtalets tillämpningsräckvidd

5.1 Bakgrund

I en värld där gränserna mellan nationell och internationell rätt alltmer suddas ut står skiljeförfarande inför nya och komplexa utmaningar. Denna del av uppsatsen syftar till att utforska den roll som undantagsavtal spelar inom både inhemska och internationella skiljeförfaranden och hur dessa påverkar rättsprocessens rättvisa och effektivitet. Med en ökande tendens mot globalisering och internationell handel är det av yttersta vikt att förstå de juridiska ramverk och principer som styr skiljeförfaranden.

Diskussionerna kring undantagsavtalet i förarbetena kan delas upp i två centrala delar. Det kan dels talas om frågan om att över huvud taget genomföra undantagsavtal och dels hur en bestämmelse skulle behöva konstrueras för att genomföra ett sådant rättsligt verktyg. Diskussionen började med att klargöra de förutsättningar under vilka undantagsavtal skulle tillämpas, nämligen kommersiella skiljeförfaranden där parterna saknar anknytning till Sverige.¹²⁷ Det som noterats är den höga graden av partsautonomi som utgör en central princip för skiljeförfarande i Sverige. Således ligger, å ena sidan av skalan, parternas autonomi att bestämma hur de vill reglera sin tvistlösning och å andra sidan, effekten av ett sådant avtal, det vill säga borttagning av möjligheter att få skiljedomar upphävida mot bakgrund av klandergrunderna i 34 § LSF.

För att upprätthålla rättssäkerheten då parterna ingår ett undantagsavtal tillämpas oftast striktare regler på sådana avtal som sluts innan tvisten uppkommer jämfört med avtal som ingås under själva processen.¹²⁸ Detta gäller också för undantagsavtal där parterna i förväg avstår från rätten att angripa en skiljedom. Sådana avtal är inte tillåtna innan eller i början av en process men kan accepteras senare i förloppet för svenska parter. Anledningen till detta är att

---

¹²⁷ Prop. 1998/99:35, s. 47; prop. 2017/18:257, s. 19.

¹²⁸ Maunsbach, (2015), s. 116

parterna har en bättre förståelse för de möjliga följderna av sina handlingar under skiljeförfarandet.¹²⁹ En part kan exempelvis ha bättre förutsättningar att förutse vad ett undantagsavtal eller dylikt kommer att leda till när tvisten väl är uppkommen och prövas av skiljenämnden. Detta är naturligtvis något som ofta inte är möjligt förrän processen är i gång och parterna kommer således vara i behov av att ha mer information och förståelse för processen. Men i internationella sammanhang är ett sådant avtal bindande och 51 § LSF tillåter parterna att avtala bort rätt att klandra en skiljedom enligt 34 § under vissa förutsättningar.¹³⁰

Lagstiftaren tog, i ljuset av NJA 1989 s. 143, ställning till att ge parterna möjlighet att avtala bort klandergrunderna.¹³¹ Trots detta, när det gäller grunderna för att angripa en skiljedom ansåg kommittén att det skulle behövas starka skäl för att ge en part möjlighet att avstå från de tidigare nämnda möjligheterna i 34 § LSF.¹³² Skälen ansågs trots allt som ett minimum av vad som behövs för att garantera parterna ett opartiskt och korrekt förfarande.¹³³

Regeringen klargör i förarbetena vilka intressen som ligger till grund för att införa undantagsavtalet i svensk rätt. Bland dem kan man nämna att skapa ett mer harmoniserat regelverk med tanke på internationella skiljedomsrättsliga regelverk och genom detta locka internationella skiljeprocessoer till Sverige. Det är också tydligt att detta genomförande skulle försvaga rättssäkerheten men enligt förarbetena har kommersiella parter tillräckligt med kunskap om reglerna för att avgöra vad som är bäst för dem.¹³⁴

Det första argumentet för att tillåta undantagsavtal i svensk rätt vilar på möjligheten till en prövning enligt New York-konventionen under verkställighetsstadiet.¹³⁵ Till skillnad från inhemska skiljedomar granskas utländska

---

¹²⁹ Prop. 2017/18:257 s. 47.

¹³⁰ Lindskog, (2020), s. 1201.

¹³¹ Heuman, (1990), s. 205 ff.

¹³² SOU 2015:37, s. 134.

¹³³ SOU 1994:81, s. 189.

¹³⁴ SOU 1994:81, s. 190–191.

¹³⁵ Prop. 1998/99:35, s. 155 ff.

skiljedomar enligt New York-konventionen.¹³⁶ Med anledning av detta erkänns och verkställs skiljedomar som omfattas av undantagsavtal som utländsk skiljedom.¹³⁷

Enligt förarbetena har internationella parter tillräckligt bra förståelse för de möjliga konsekvenserna av att ingå ett undantagsavtal, även innan tvisten kommer upp.¹³⁸ Sambandet mellan avsaknaden av en parts koppling till Sverige och den partens förmåga att fatta riskbaserade beslut har inte förklarats på ett djupgående sätt. Mot bakgrund av detta kan man hävda att detta skäl för att införa undantagsavtalet i svensk rätt är otillräckligt.

I förarbeten diskuteras det att vissa länder använder undantagsavtal för att ge parterna mer inflytande över processen och detta föranleder i sin tur att fler aktörer väljer dessa länder som sätet för skiljeförfarandet.¹³⁹ Detta resonemang utgör givetvis en stark anledning att genomföra undantagsavtalet i svensk rätt men då är det problematiskt att tillåta det endast för utländska parter. Eftersom samma resonemang även kan gälla för parter med anknytning till Sverige.¹⁴⁰

5.2 Att utöka tillämpning av undantagsavtal

Argumenten som fokuserar på partsautonomi, effektivitet och internationell harmonisering stöder en utvidgad tillämpning av undantagsavtal. Partsautonomi, en princip som genomsyrar skiljeförfaranden, understryker vikten av att låta parterna ha kontroll över sitt förfarande. Detta bygger på effektivitet och understryker hur en utvidgning av undantagsavtal kan resultera i snabbare och mer kostnadseffektiva tvistlösningar, medan teorier om internationell

---

¹³⁶ Heuman, (1999), s. 720–722.

¹³⁷ 51 § andra st. LSF.

¹³⁸ SOU 1994:81, s. 191.

¹³⁹ SOU 1994:81, s. 191, 192.

¹⁴⁰ SOU 1994:81, s. 323.

harmonisering betonar vikten av ett konsekvent och förutsägbart förfarande vid gränsöverskridande tvister.¹⁴¹

Praktiska överväganden för en utvidgning av undantagsavtal omfattar en rad fördelar som kan förbättra både processens effektivitet och rättvisa. En utvidgning kan tillåta parterna att skraddarsy förfarandet ännu mer noggrant. Denna fördel gäller inte bara för utländska parter men också för svenska. Dessutom kan en mer flexibel användning av undantagsavtal underlätta för en snabbare process och minska kostnader vilket är attraktivt för alla parter, inklusive parterna med anknytning till Sverige.

En skiljedom som omfattas av ett undantagsavtal accepteras som utländsk i Sverige enligt 51 § andra stycket LSF. Under verkställighetsstadiet går utländska skiljedomar igenom hovrättens prövning för att säkerställa att skiljedomen uppfyller kraven i 34 § LSF. Detta prövningsförfarande i hovrätten kan beskrivas som en extra säkerhetsventil för att upprätthålla rättssäkerheten. Om det antas att, trots detta prövningsförfarande i hovrätten, undantagsavtalet bidrar till större flexibilitet i processföringen för utländska parter bör samma resonemang också gälla för svenska parter.

Utifrån dessa skäl kan det därför argumenteras att undantagsavtalet bör tillåtas i större utsträckning. Mot bakgrund av harmonisering och partsautonomi ger ett sådant utvidgande ett väsentligt verktyg till parterna att förutse processen från tvist till skiljedom. Att möjliggöra undantagsavtal även för parter med anknytning till Sverige skulle således inte bara bidra till harmonisering men också starkare partsautonomi.

5.3 Att begränsa eller avskaffa undantagsavtal

I förarbetena till LSF slogs fast att undantagsavtal bör begränsas till internationella parter, det vill säga parter utan anknytning till Sverige.¹⁴² Utöver

---

¹⁴¹ Prop. 1998/99:35, s. 157.

¹⁴² Prop. 1998/99:35, s. 43.

resonemangen i föregående kapitel, som betonar att internationella parter anses vara tillräckligt kapabla att utvärdera riskerna med ett undantagsavtal, kan det även påpekas att tvister som inte involverar parter med anknytning till Sverige inte omfattas av det svenska rättsskyddet.

Ett av de argument som används av skiljedomskommittén i utredningen till LSF för att tillåta undantagsavtal för internationella parter är sådana parters förmåga att bedöma för- och nackdelar med ett undantagsavtal.¹⁴³ Beträffande parternas förmåga finns det inget som tyder på att en part med anknytning till Sverige skulle vara mindre kunnig att väga för- och nackdelar med ett undantagsavtal än en part utan en sådan anknytning. Detta innebär att svenska parter bör betraktas som lika kapabla som internationella parter att göra en sådan bedömning. Det är viktigt att notera att undantagsavtal i internationella tvister godtas eftersom en prövning sker på verkställighetsstadiet, något som inte är tillämpligt för inhemska tvister.¹⁴⁴

Om parternas riskbedömningsförmåga anses avgöra vilka överenskommelser som ska tillåtas eller förbjudas kan man också argumentera för att vissa skydd som tillhandahålls av svensk lag, men som inte finns i internationella regelverk, bör avskaffas.¹⁴⁵ I ljuset av detta och trots att undantagsavtal erbjuder många fördelar¹⁴⁶ kan det i och för sig finnas väsentliga rättsliga och etiska skäl för att begränsa eller avskaffa det. Dessutom kan man även hävda att utvidgad partsautonomi kan underminera rättssäkerheten och leda till orättvisa resultat, särskilt när det finns en obalans mellan parternas förhandlingsstyrka.

Utöver de teoretiska argumenten kan det även finnas en rad praktiska överväganden som måste tas i beaktande när man överväger begränsning eller utvidgning av undantagsavtal. Dessa inkluderar potentiella komplikationer som kan uppstå från oklara eller dåligt utformade avtal, risken för fördröjningar och ökade kostnader till följd av rättsliga tvister om sådana avtals giltighet

---

¹⁴³ SOU 1994:81, s. 191.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Jfr. prop. 1998/99:35, s. 155.

¹⁴⁶ Prop. 1998/99:35, s. 156 ff.

eller tolkning samt den potentiella negativa inverkan på rättvisan och opartiskheten i skiljeförfaranden. Dessutom kan detta ha en negativ effekt på Sverige som sättet för skiljeförfarande när ett av syften är att attrahera fler internationella parter till Sverige för tvistelösning.¹⁴⁷

Med hänsyn till de tidigare beskrivna teoretiska och praktiska problemen kan det argumenteras för att tillämpningen av undantagsavtal bör begränsas. Samma argument som används för att möjliggöra undantagsavtal för svenska parter kan även användas för att föreslå borttagning av undantagsavtal från svensk rätt, så att alla parter har tillgång till samma rättsverktyg. Ett sådant agerande från lagstiftarens sida skulle sannolikt begränsa partsautonomin men samtidigt förstärka rättssäkerheten.

---

¹⁴⁷ Prop. 1998/99:35, s. 154 ff. Se diskussion om begränsningar och ogiltighet i skiljeförfarande samt betänkligheter mot undantagsavtal, särskilt i relation till internationella kommersiella tvister från regeringens förslag.

6 Slutsatser och diskussion

Syftet med denna del av uppsatsen är dels att ifrågasätta undantagsavtal tillämpning i Sverige, dels att ge läsaren något att fundera på. Det vore ytterst värdefullt om uppsatsen bidrar till utveckling av forskning kring ämnet i framtiden.

En kritik man kan rikta mot undantagsavtal är lagstiftarens avsikt bakom denna typ av överenskommelse. Som det framgår av förarbetena antas parterna i internationella kommersiella tvister vara tillräckligt kompetenta för att själva bedöma fördelar och nackdelar med ett undantagsavtal. Med ett sådant resonemang är det svårt att se varför en specifik hänvisning till en tydligt formulerad bestämmelse om undantagsavtal inte skulle tolereras mellan svenska parter. Detta resonemang är både bristfälligt och otillräckligt för att genomföra ett sådant ingripande avtal i svensk rätt. För det fall lagstiftaren skulle överväga parternas förmåga att använda undantagsavtal bör detta övervägande grundas på andra faktorer än deras anknytning till ett specifikt land. Då en parts anknytning till ett visst land inte har någon direkt effekt på de resurser den parten kan nå borde detta inte tas i beaktande vid undantagsavtal. Till exempel kan parterna välja Sverige som sätet för skiljeförfarande med anledning av flexibiliteten och neutraliteten hos skiljedomsreglementen och skiljedomsinstitutioner vilket är helt förståeligt med tanke på starkare partsautonomi genom undantagsavtal. Ur detta perspektiv kan man undra varför lagstiftaren skulle välja utesluta användning av undantagsavtal när en av tvistande parterna har anknytning till Sverige.

På samma sätt förefaller det argumentet om att svenska rättssystemets intresse att minimera riskerna med en felaktig skiljedom. Enligt detta argument skulle en felaktig men obestridbar skiljedom ha mindre inverkan på förtroendet för det svenska rättssystemet när parterna saknar anknytning till Sverige. Denna effekt bör dock direkt knytas till parternas förmåga att fatta riskbaserade beslut. När ett rättssystem tillåter en part att fatta riskbaserade beslut, påverkar detta inte rättssystemet självt utan endast partens framtida affärsverksamhet. Det är således parterna själva som påverkas av sina egna riskbaserade

ageranden, inte rättssystemet. En utomstående part skulle således inte välja bort Sverige just på grund av att man får möjligheten att ingå ett undantagsavtal.

Ett annat argument för undantagsavtal är att skiljedomen ska vara slutlig och bindande för effektivitet så att parterna inte slösar tid med klander. En skiljedom där undantagsavtal tillämpas ska också verkställas som en utländsk skiljedom. Detta gör att sådana skiljedomar som omfattas av undantagsavtal går igenom en extra prövning hos hovrätten under verkställighetsstadiet. Detta är ett av de argumenten som lagstiftaren framför för att tillåta undantagsavtal. Icke desto mindre kvarstår möjligheten att motsätta sig verkställighet som ger utrymme att fördröja lösningen av tvisten vilket i första hand strider mot syftet med ett undantagsavtal.

En annan väsentlig kritik mot undantagsavtal är jämkningen och dess effekt i ljuset av handläggningsfel. Eftersom undantagsavtalet bedöms enligt allmänna avtalsrättsliga principer och med domstolen som relevant prövningsinstans finns det utrymme för att ogiltigförklara eller jämka undantagsavtalet. Detta utrymme bör vara större för undantagsavtal jämfört med skiljeavtal, med tanke på undantagsavtalets ingripande karaktär.

Vid processuella fel, såsom allvarliga handläggningsfel från skiljenämndens sida, bör det finnas större utrymme för att ogiltigförklara undantagsavtalet under ett pågående skiljeförfarande. Sådana fel kan påverka förfarandets rättvisa och parternas möjlighet att få en rättvis prövning.

När det gäller de civilrättsliga effekterna, kan oförutsedda och allvarliga omständigheter som inträffar efter att undantagsavtalet ingåtts, vara grund för att ogiltigförklara eller jämka avtalet. Dessa omständigheter ska vara relevanta och ha en betydande påverkan på den berörda parten. Domstolen kan då, baserat på allmänna avtalsrättsliga principer, pröva avtalet och eventuellt ogiltigförklara eller jämka det för att skydda parternas intressen. Sammanfattningsvis bör både processuella och civilrättsliga skäl beaktas för att säkerställa att undantagsavtal inte missbrukas och att parternas rättigheter skyddas effektivt.

En annan aspekt är undantagsavtalets effekt på handläggningsfel under ett pågående skiljeförfarande. För att angripa ett handläggningsfel, under förutsättning att det inte finns ett giltigt undantagsavtal, måste parterna först påtala handläggningsfelet under skiljeförfarandet. Därefter kan de klandra skiljedomen när den har meddelats.

Däremot när det föreligger ett giltigt undantagsavtal ska parterna inte ha denna möjlighet att få ett handläggningsfel överprövade. Så även om parterna invänder mot ett handläggningsfel ska det inte vara möjligt att klandra skiljedomen. Om undantagsavtal fortsatt tillämpas i Sverige, vare sig i samma eller större utsträckning, bör lagstiftaren fundera på att genomföra ett sätt att minimera effekten av skiljenämndens handläggningsfel, även när det föreligger ett giltigt undantagsavtal.

Vid fråga om skiljenämndens behörighet prövar nämnden frågan själv, även om parterna kan begära domstolens avgörande i frågan under själva skiljeförfarandet. Samma prövning bör ske under förfarandets gång när det gäller undantagsavtal på ett skyndsamt sätt. Domstolens förmåga att pröva frågan om undantagsavtalets giltighet under pågående skiljeförfarande är därför utan tvekan väsentlig. Även om det kan finnas en oklarhet kring domstolens tidsramar för ett sådant beslut är denna aspekt fortfarande relevant för parter som vill utforska sina möjligheter att få undantagsavtalet jämkat innan det blir för sent.

Slutligen kan man säga att framåtblickande forskning är nödvändig för att fortsätta förbättra hanteringen av undantagsavtal och handläggningsfel. Detta kan innefatta att djupare analysera de rättsliga och praktiska konsekvenserna av detta fenomen, utveckla nya sätt för skiljenämnden och parterna att minimera och hantera fel. Dessutom är internationellt samarbete och dialog viktiga för att främja förståelse och enhetliga standarder. Genom att fortsätta utforska dessa områden kan det bidra till en djupare förståelse och ytterligare förbättringar inom undantagsavtal och, i stort sett, skiljeförfarande.

Källförteckning

Offentligt tryck

Konventionen i New York av den 10 juni 1958 om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, hämtad den 10 maj 2024 från

<http://www.regeringen.se/sb/d/1419/a/14025>

HovR T 6123–12

NJA 1965 s. 384

NJA 1989 s. 143

NJA 1998 s. 189

Prop. 1998/99:35, Ny lag om skiljeförfarande.

Prop. 2017/18:257, En modernisering av lagen om skiljeförfarande.

SOU 1994:81, Ny lag om skiljeförfarande.

SOU 2015:37, Översyn av lagen om skiljeförfarande.

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars, *Avtalsrätt II*, 6 uppl., Juristförlaget, Lund 2010.

Bolding Per Olof, *Skiljedom - studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och Verkställbarhet*, P.A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1962.

Cars, Thorsten, *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, 3 uppl., Fakta Info Direkt Sweden AB, Stockholm, 2001 .

Heuman, Lars, *Current Issues in Swedish Arbitration*, Juristförlaget, Stockholm, Sweden and Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, The Netherlands, 1990.

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1999.

Hobér, Kaj, *International Commercial Arbitration in Sweden*, 1st edition, Oxford University Press, Oxford, 2011.

Hobér, Kaj, Lag (1999:116) om skiljeförfarande 54 §, Lexino 2024-06-15 (JUNO).

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod I: Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018.

Kvart Johan & Olsson, Bengt, *Tvistlösning genom skiljeförfarande*, 4 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2023.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande en kommentar*, 3 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020.

Lindell, Bengt, *Civilprocessen: rättegång samt skiljeförfarande och medling*, 5:e (omarb.) uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2021.

Madsen, Finn, *Commercial arbitration in Sweden*, 5th ed., Jure Förlag, Stockholm, 2020.

Maunsbach, Lotta, *Avtal om rätten till domstolsprövning: processuella överenskommelsens giltighet i svensk rätt*, Norstedts Juridik AB, Visby, 2015.

Olsson, Bengt & Kvart, Johan, *Lagen om skiljeförfarande – en kommentar*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2000.

Artiklar

Hobér, Kaj, “Ogiltighet och klander i internationella skiljeförfaranden.

Högsta domstolen meddelar dom i Ugandamålet”, Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut. 1989, s. 9 ff.

Jareborg, Nils, “Rättsdogmatik som vetenskap”, SvJT, 2004–05. s. 1–10.

Madsen, Finn, “The Challenges of the Arbitral Awards in the Gas Sales and Gas Transit Arbitrations in Stockholm, Sweden”, SvJT 2019/20. s. 932–949.